

Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu
IFLA Mesleki Raporlar, No. 89

Engelliler için kütüphanelere erişim - KONTROL LİSTESİ

Birgitta Irvall ve Gyda Skat Nielsen

©Copyright 2005 International Federation of Library Associations and Institutions

Engelliler için kütüphanelere erişim - Kontrol listesi/ Birgitta Irvall ve Gyda Skat Nielsen

The Hague, IFLA Headquarters, 2005. – 12s. 30 cm. – (IFLA Mesleki raporlar: 89)

ISBN 9077897046

ISSN 0168-1931

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	s. 3
FİZİKSEL ERİŞİM	s. 4
Kütüphane dışında	s. 4
Kütüphaneye giriş	s. 4
Materyal ve hizmetlere erişim	s. 5
--Fiziksel alan	s. 5
-- Tuvaletler	s. 5
-- Ödünç verme masası	s. 5
-- Danışma/bilgi masası	s. 5
-- Çocuk bölümü	s. 6
-- Okuma, işitme ve diğer engelliler bölümü	s. 6
MATERYAL TÜRLERİ	s. 7
Engellilere özel materyaller	s. 7
Bilgisayarlar	s. 7
HİZMET VE İLETİŞİM	s. 8
Personel nasıl eğitilir?	s. 8
Engelli kullanıcılara özel hizmetler	s. 8
Engelli kullanıcılara nasıl bilgi verilir?	s. 8
-- Görme engelliler için	s. 8
-- Sağır ya da işitme engelli kişiler için	s. 9
-- Okuma güçlüğü çeken kişiler için	s. 9
-- Fiziksel engelli kişiler için	s. 9
-- Bilişsel engelli kişiler için	s. 9
-- Bilgileri nasıl kolay anlaşılır hale getirirsiniz?	s. 10
-- Web sitesi	s. 10
Engelli örgütleriyle ve bireylerle nasıl işbirliği yapılır?	s. 10
DİĞER KAYNAKLAR	s. 12

ÖNSÖZ

Herkes için her kütüphaneye erişim

Dünyadaki birçok ülkede, engelli kullanıcıların kütüphaneleri kullanmak için erişimi henüz mevcut değildir ve hatta kullanmaları beklenmemektedir. Tüm kütüphane kullanıcılarına eşit fırsatlar sağlamak için kütüphane binalarının fiziksel koşulları yanı sıra, kütüphane hizmet ve programlarına da engelli kullanıcı gruplarının gözüyle bakmak gerekir.

IFLA Dezavantajlı Kişilere Hizmet Veren Kütüphaneler Daimi Komitesi (LSDP) tarafından geliştirilen ve her tür kütüphane (kamu, akademik, okul, özel) için uygulanabilir bir araç olarak tasarlanan bu kontrol listesi; 1) binalara, hizmetlere, materyallere ve programlara mevcut erişilebilirlik düzeylerini değerlendirmek ve 2) gerektiğinde erişilebilirliği artırmak için kullanılabilir. Kütüphane personelinin erişilebilirlik gereksinimleri bu belgenin kapsamı dışındadır.

Bir kütüphaneyi erişilebilir kılmak için ekonomik kaynaklara gereksinim duyarsınız. Bununla birlikte, çok küçük miktarlarda parayla ya da herhangi bir maliyet olmadan pek çok iyileştirme yapılabilir. Çözüm, sıklıkla personelin tutum değişikliği ve yeni düşünme biçimleriyle bulunabilir.

Değerlendirme sürecine engelli gruplarının ve destek kuruluşlarından temsilcilerin dâhil edilmesini öneriyoruz. Kontrol listesi bulgularıyla birlikte bu kişilerden gelen girdiler, gelecekteki planlamanın yanı sıra acil iyileştirme önlemleri için çok yararlı bilgiler sağlayacaktır.

Kütüphaneler ve binaları dünya çapında çok farklı olduğundan, bu kontrol listesi nicel ölçümleri içermez. Bu konuda, kütüphane personelinin her ülkedeki ilgili yasa ve yönetmelikleri uygulamasını ya da dezavantajlı kullanıcılarıyla test etmesini öneririz.

Değişim genellikle yavaş gerçekleşir ancak şu anda asıl mesele en önemli konuya odaklanmaktır: Gerek mevcut bina ve hizmetlerin değerlendirilmesi gerekse yenilerinin planlanması olsun, engellilik durumuna bakılmaksızın tüm insanlar için erişimde eşitliğin yol gösterici ilke haline getirilmesi.

Engellilere kütüphanede hoş karşılandıklarını hissettirmenin **sizin** sorumluluğunuzda olduğunu unutmayın.

Birgitta Irvall ve Gyda Skat Nielsen

FİZİKSEL ERİŞİM

Bir ülkenin kütüphanelerini herkes kullanabilmelidir. Kütüphanenin çevresi, giriş, tuvaletler, merdivenler, asansörler ve özel odalar farklı engel türlerine sahip kişiler için erişilebilir olmalıdır. Tekerlekli sandalyedeki bir kişi tüm bölümlere ulaşabilmeli, görme engelli bir kişi baston ya da rehber köpek ile yürüyebilmeli ve engellere çarpmadan yolunu bulabilmelidir. İşitme engelli bir kişi kütüphane personeli ile iletişim kurabilmelidir. Zihinsel engeli olan bir kişi, kitapları ve diğer materyalleri kolayca bulabilmelidir. Disleksi ya da başka bir okuma problemi olan bir kişi kütüphanede yolunu bulabilmelidir.

Kütüphane dışında

Engelliler kütüphane binasının bulunduğu konuma ulaşabilmeli, kütüphane binasına yaklaşabilmeli ve binaya kolay ve güvenli bir şekilde girebilmelidir. Ana girişe erişilemiyorsa, otomatik kapı açıcı, rampa ve telefon ile donatılmış ikinci bir erişilebilir giriş sağlanmalıdır.

- Uluslararası engelli sembolü ile işaretlenmiş yeterli park yeri
- Kütüphane girişine yakın park yeri
- Anlaşılır ve okunması kolay tabelalar
- Girişe giden iyi aydınlatılmış ve engelsiz erişim yolları
- Girişte pürüzsüz ve kaymaz yüzey
- Gerekirse, merdivenlerin yanında korkuluklu, kaymaz ve çok dik olmayan bir rampa
- Rampanın her iki yanında korkuluklar (trabzanlar)
- Girişte işitme engelli kullanıcılar için erişilebilir telefon

Kütüphaneye giriş

Tekerlekli sandalye, koltuk değneği ya da yürüteç kullanan bir kişi kapıdan girip güvenlik kontrol noktalarından geçebilmelidir. Bastonlu ya da rehber köpekli görme engelli bir kişi de engellerle karşılaşmadan girebilmelidir.

- Giriş kapısının önünde tekerlekli sandalyenin dönebilmesi için yeterli alan
- Tekerlekli sandalyenin girebileceği genişlikte bir giriş kapısı
- Tekerlekli sandalyedeki bir kişinin erişebileceği otomatik kapı açıcı
- Tekerlekli sandalye girişini engellemek için kapı eşiğinin olmaması
- Görme engellileri uyarmak için işaretlenmiş cam kapılar
- Tekerlekli sandalye/yürüteç ya da diğer hareketlilik yardımcılarını ile geçilebilecek güvenlik kontrol noktaları
- Zıt/farklı renklerle işaretlenmiş merdivenler ve basamaklar
- Asansörlere giden sembol (piktografik) işaretler
- Braille alfabesi ve sesli yönlendirme düğmeleri ve işaretleri olan iyi aydınlatılmış asansörler
- Tekerlekli sandalyeden erişilebilen asansör düğmeleri

Materyal ve hizmetlere erişim

Kütüphanenin tüm bölümleri erişilebilir olmalıdır. Kütüphane alanı mantıklı bir şekilde düzenlenmelidir. Anlaşılır ve net işaretler ile girişe yakın bir yere yerleştirilmiş bir kat planı bulunmalıdır.

Hizmet masaları girişe yakın yerleştirilmelidir. Tekerlekli sandalyeler tüm kütüphane içinde hareket edebilmelidir. Kütüphanenin birden fazla katı varsa tekerlekli sandalyeler için asansör ya da rampa bulunmalıdır. Kapı eşiği bulunmamalı ve tüm kapılar otomatik açılma özelliğine sahip olmalıdır. İdeal olarak, raflara tekerlekli sandalyeden erişilebilir olmalıdır. Tekerlekli sandalyedeki kişiler için belirli sayıda masa ve bilgisayardan oluşan çalışma alanları oluşturulmalıdır. Engelliler için en az bir tuvalet olmalıdır.

Fiziksel alan

- Açık ve okunması kolay sembol işaretler
- Tekerlekli sandalyeden erişilebilen raflar
- Kütüphane genelinde çeşitli yüksekliklerde okuma ve bilgisayar masaları
- Sağlam kolçaklı sandalyeler
- Raflar arasında engelsiz koridorlar
- Görülebilir ve sesli yangın alarmı
- Acil durumlarda kullanıcılara yardımcı olmak için eğitilmiş personel

Tuvaletler

Kütüphanede engelliler için aşağıdakilerle donatılmış en az bir tuvalet bulunmalıdır:

- Tuvaletlerin yerini gösteren açık sembol işaretler
- Tekerlekli sandalyenin girebileceği ve dönebileceği kadar geniş bir kapı
- Klozetin yanında tekerlekli sandalyenin çekilebilmesi için yeterli alan
- Tekerlekli sandalyedeki kişilerin erişebileceği kulplu ve sifonlu tuvalet
- Tekerlekli sandalyedeki kişiler için erişilebilir alarm düğmesi
- Uygun yükseklikte lavabo ve ayna

Ödünç verme masası

- Ayarlanabilir masa
- İşitme engelli kullanıcılar için indüksiyon döngü sistemi
- Yaşlı ve engelli kullanıcılar için sandalyeler
- Erişilebilir self servis ödünç verme istasyonları

Danışma/bilgi masası

- Ayarlanabilir masa
- Bekleme alanında düzenlenmiş “kuyruk sistemi”
- Yaşlı ve engelli kullanıcılara uygun sandalyeler
- İşitme engelli kişiler için indüksiyon döngü sistemi

Çocuk bölümü

- Çocuk bölümüne giden belirgin sembol işaretler
- Çocuk bölümüne giden renkli (görünürlük için sarı) dokunsal bir çizgi
- Raflar arasında engelsiz koridorlar
- Konuşan kitapların ve diğer özel medyaların varlığı
- Engelli çocukların erişebileceği bilgisayarlar
- Tekerlekli sandalyeden erişilebilen raflar ve resimli kitap kutuları

Okuma, işitme ve diğer engelliler bölümü

Okuma güçlüğü olan kullanıcılar kütüphane ziyaretlerinde özel ilgiye gereksinim duyarlar. Kütüphane personeli, çeşitli engeller ve bu engellere sahip kullanıcılara nasıl hizmet edileceği konusunda bilgili olmalıdır. Okuma güçlüğü çeken kişiler için özel olarak üretilmiş materyallerin bulunması kolay olmalıdır. Bu materyaller, bazı ülkelerde ticari bazı ülkelerde de Görme Engelliler Kütüphanesi tarafından üretilen sesli kitaplar, okunması kolay kitaplar, Braille kitapları ve büyük baskılı kitapları içerebilir.

- Okuma güçlüğü çeken kullanıcılar için merkezi olarak konumlandırılmış sesli kitapların ve diğer materyallerin bulunduğu bir bölüm
- Bu özel bölüme giden renkli (görünürlük için sarı) dokunsal bir çizgi
- Belirgin işaretler
- Parlak okuma ışıklı rahat oturma alanı
- Görsel-işitsel koleksiyonu kullanmayı sağlayacak teyp, CD çalar, Dijital Ses Bilgi Sistemi oynatıcı ve diğer ekipmanlar
- Büyüteç, ışıklı büyüteç, elektronik okuyucu ya da kapalı devre televizyon
- Okuma ve bilişsel engelli kullanıcılar için tasarlanmış ekran bağdaştırıcıları ve yazılımları olan bilgisayarlar
- Dijital Ses Bilgi Sistemi (birçok kütüphane tarafından görme engelliler için kullanılan bir dijital konuşan kitap sistemi).

MATERYAL TÜRLERİ

Tüm kütüphane materyalleri ideal olarak bütün kullanıcılar için erişilebilir olmalıdır. Bu hedefe ulaşmanın çeşitli yolları vardır. Kütüphaneler sesli kitaplar, altyazılı ve/ya da işaret dilli video/DVD kitapları, Braille kitapları, erişilebilir e-kitaplar, kolay okuma kitapları ya da diğer basılı olmayan materyalleri edinmelidir. Kütüphane personeli, Ulusal Körler Kütüphanesi de dâhil olmak üzere diğer kütüphanelerden bu tür materyalleri nasıl ödünç alacağını bilmelidir. Aşağıdaki bölüm, engelli kullanıcılar için yararlı olan materyal formatlarını listeler:

Engellilere özel materyaller

- Sesli kitaplar, sesli gazeteler ve sesli dergiler
- Büyük baskılı kitaplar
- Kolay okuma kitapları
- Braille kitapları
- Altyazılı ve/ya da işaret dili olan video/DVD kitapları
- E-kitaplar
- Dokusal resimli kitaplar

Bilgisayarlar

Genel kullanıma yönelik bilgisayarlar erişilebilir olmalıdır. Hem bilgisayarlar hem de bilgisayar ekipmanları için hızlı ve güvenilir teknik destek sağlanmalıdır. Personel, yerinde destek sağlamak için eğitilmelidir. Ulusal ve yerel engelli savunuculuğu ve destek kuruluşları, bilgisayarların nasıl erişilebilir hale getirileceği konusunda bilgi sağlayabilir. Aşağıdaki web sitelerinden de kapsamlı bilgiler edinilebilir: <http://www.w3c.org/.watchfire wai>, <http://bobby.com>

- Tekerlekli sandalyedeki kullanıcılar için tanımlanmış bilgisayarların bulunduğu iş istasyonları
- Motor bozukluğu olan kullanıcılar için uyarlanabilir klavyeler ya da klavye örtüleri
- Ekran okuma programları, büyütme ve sentetik konuşma ekipmanları ile donatılmış özel bilgisayarlar
- Disleksisi olan kullanıcılar için uygun heceleme ve diğer eğitim yazılımlarıyla donatılmış bilgisayarlar
- Bilgisayarlar için teknik destek (olanaklıysa yerinde)
- Kullanıcılara bilgisayar kullanımı konusunda yardım sağlayabilecek personel

HİZMET VE İLETİŞİM

Kütüphaneyi engelliler için erişilebilir kılmak, bu kullanıcı gruplarının gereksinimlerini karşılayan hizmet ve programların sağlanması ile mümkün olur.

Kütüphane personeli ve kullanıcılar arasındaki iletişim açık ve kısa olmalıdır. Tüm engelli kullanıcılara memnuniyetle karşılandıklarını hissettirmek önemlidir, böylece kütüphaneye tekrar gelmeleri olasıdır. Kütüphane personeli, engellilerin kütüphaneye gelip gereksinimlerini iletebilmeleri için sadece fiziksel engelleri değil, psikolojik engelleri de aşmaları gerektiğini unutmamalıdır.

Personel nasıl eğitilir?

Kütüphaneye erişilebilirlik konusu, açıkça tanımlanmış bir yönetim sorumluluğu olmalıdır. Görevlendirilmiş bir çalışan, engelli grupları ve destek kuruluşları ile bağlantı kişisi olarak hareket etmelidir. Bununla birlikte, tüm personelin çeşitli engel türleri ve kullanıcıya en iyi biçimde nasıl yardımcı olunacağı konusunda bilgili olması önemlidir. Personel ayrıca bir bakıcı aracılığıyla değil, kullanıcıyla doğrudan iletişim kurmalıdır. Personel için uygun eğitim örnekleri şunları içerir:

- Kütüphane kullanıcıları olarak gereksinimleri hakkında konuşmak için engelli kullanıcıları personel toplantılarına davet edin.
- Belirli engel gruplarına yönelik kütüphane hizmetleri hakkındaki bilgileri e-posta yoluyla düzenli olarak tüm personele dağıtın.
- Yeni personel için düzenlenen oryantasyona/oryantasyon paketine özel kullanıcı gruplarına yönelik hizmetler hakkında bilgiler ekleyin.

Engelli kullanıcılara özel hizmetler

- Kütüphaneye gelemeyecek kullanıcılar için eve dağıtım hizmeti
- Kurumlarda ve bakım kuruluşlarında yaşayan kullanıcılara yönelik hizmetler
- Okuma güçlüğü çeken kullanıcılar için okuma hizmeti (örneğin, kısa metinler, mektuplar, bilgiler, teyp ya da CD üzerindeki makaleler) ya da ekran okuyuculu bir bilgisayarda erişilebilir kılmak için metinleri tarama hizmeti
- Okuma güçlüğü olan kullanıcılar için düzenli olarak gerçekleştirilen planlı danışmanlık

Engelli kullanıcılara nasıl bilgi verilir?

Kütüphane, hem bireyler hem de özel ihtiyaçları olan kullanıcı grupları için rehberli kütüphane turları sunmalıdır. Bu kullanıcıların çoğu, kütüphane hakkındaki bilgileri okumakta zorluk çekebilir. Bu nedenle erişim, hizmetler, materyaller ve programlarla ilgili bilgiler aşağıda listelenen alternatif biçimlerde mevcut olmalıdır (ülkenizde engelli kullanıcılar tarafından yaygın olarak kullanılan ses formatlarını seçin):

Görme engelli kişiler için

- Büyük puntolu bilgiler
- Ses kaseti, CD/DVD ya da Dijital Ses Bilgi Sistemi formatında bilgiler

- Braille alfabesi ile yazılmış bilgiler
- Kütüphanenin erişilebilir web sitesindeki bilgiler

Sağır ya da işitme engelli kişiler için

- Altyazılı ve/veya işaret dili videolarında yer alan bilgiler
- Metin telefonu ve/veya e-posta yoluyla bilgilendirme
- Kütüphanenin erişilebilir web sitesindeki bilgiler (sesli bilgi metin olarak da mevcut olmalıdır)
- Dil becerilerini edinmeden önce sağır olan ya da sağır doğan kullanıcılar için kolay okuma metni

Okuma güçlüğü çeken kişiler için (disleksi ya da zayıf okuyucular)

- Okunması kolay bir metinle yazılmış bilgiler
- Ses/videokaseti, CD/DVD ya da Dijital Ses Bilgi Sistemi formatında bilgiler
- Kütüphanenin erişilebilir web sitesindeki bilgiler

Fiziksel engelliler için

- Ses/videokaseti ya da CD/DVD ya da Dijital Ses Bilgi Sistemi formatında bilgiler
- Kütüphanenin erişilebilir web sitesindeki bilgiler

Bilişsel engelliler için

- Okunması kolay bir metinle yazılmış bilgiler
- Ses/videokaseti, CD/DVD ya da Dijital Ses Bilgi Sistemi formatında bilgiler
- Kütüphanenin erişilebilir web sitesindeki bilgiler

Engelli kullanıcılara yönelik bilgiler: Gerekli materyal türleri

Engelli grupları	Büyük baskı	Bant/ Dijital Ses Bilgi Sistemi/ CD/DVD	Braille	Web Sitesi	Altyazılı ve/ya da işaretli videolar	Metin telefon	Okuması kolay
Görme engelliler	X	X	X	X			
Sağır ve işitme engelliler				X	X	X	X
Okuma güçlüğü çekenler	X	X		X			X
Fiziksel engelliler		X		X			
Bilişsel engelliler		X		X			X

Bilgileri nasıl kolay anlaşılır hale getirirsiniz?

Bilgilendirici materyaller tüm kullanıcılar tarafından anlaşılabilir olmalıdır. Aşağıdaki yönergeler hem kâğıt üzerindeki hem de web sayfalarındaki bilgiler için geçerlidir:

- Net, öz ve kısa cümleler yazın
- Yabancı kelimelerden kaçın
- Paragraflar ve metin blokları arasına bol miktarda beyaz boşluk ekleyin
- Aynı sayfada metne eşlik eden çizimlere yer verin
- Beyaz ya da açık renkli arka plan üzerinde koyu metin kullanın – asla koyu arka plan üzerinde açık renkli metin kullanmayın

Ayrıca *Kolay Okuma Materyalleri için IFLA Rehberlerine* bakın!

Web sitesi

Kütüphanenin web sitesi ve kataloğu, okuma güçlüğü çeken kişiler için sentetik konuşma ya da Brail ekranla birleştirilmiş büyütme özelliği ve ekran okuyucular aracılığıyla tümüyle erişilebilir olmalıdır. Görsel ya da işitsel içerik için yazılı açıklamalar içeren açık ve tutarlı bir tasarım kullanın. Metin ve grafiklerin renk kullanmadan anlaşılabilirdiğinden emin olun.

Erişilebilir web siteleri hakkında bilgiler World Wide Web Konsorsiyumu'nun Web Erişilebilirlik Girişimi <http://www.w3c.org/wai> ve Watchfire WebXact <http://webxact.watchfire.com> adresinde bulunabilir. Ayrıca Ulusal Körler Kütüphanesi'ne danışabilirsiniz.

- Tasarımı tutarlı ve gezinmesi kolay hale getirin
- Çocuklar için web sayfasını erişilebilir hale getirin
- Metni büyütme, yazı tipini, kontrastı, satır uzunluğunu ve satırlar arasındaki boşluğu değiştirmek için yazılım sağlayın
- .pdf ve .doc'a alternatif biçimler verin - tercihen biçimlendirilmemiş metin (.txt)
- İçeriği tasarımdan ayırın – sunum ve tasarımı yönlendirmek için stil dosyalarını kullanın
- Web sitenize arama özelliği ekleyin
- Çerçevelerden ve tablolardan kaçın
- Hareketli şekil ve metinlerden kaçın
- Metin için oranlı ölçümler kullanın
- Sese metinle eşlik edin

Engelli örgütleri ve bireyler ile nasıl işbirliği yapılır?

Tüm vatandaşlara ulaşmak ve kütüphane hizmet ve programlarının güvenilirliğini sağlamak için engelli örgütlerinin ve bireylerin temsilcileriyle işbirliği önemlidir. Bu tür sosyal yardım çabaları şunları içerebilir:

- Çeşitli projelerde işbirliği için resmi davet
- Ortak bir “beyin fırtınası” toplantısı
- Kütüphanede planlanan etkinlikler, örneğin:

- Engelliler hakkında halkı bilgilendirmek için kampanyalar ve sergiler
- Bilgi materyalleri içeren kabinler
- Engellilik konularında toplantılar ya da konferanslar
- Engelli çocuklar ve yetişkinler için eğlence
- Gelecekteki girişimleri tartışmak için kuruluşlarla ve/veya bireysel kullanıcılarla düzenli toplantılar
- Engelli kullanıcılar için kütüphanenin, bilgisayarların ve diğer teknik ekipmanların nasıl kullanılacağına ilişkin yönergeler
- Tartışma grupları
- Ortak projeler geliştirme
- Medya temsilcileri ile işbirliği

Diğer kaynaklar

IFLA Yönergeleri

Gyda Skat Nielsen & Birgitta Irvall, *Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia* (IFLA Professional Report # 70, 2001) <http://www.ifla.org>

Bror Tronbacke, *Guidelines for Easy-to-Read Materials* (IFLA Professional Report # 54, 1997) <http://www.ifla.org>

Nancy Mary Panella, *Guidelines for Libraries Serving Hospital Patients and the Elderly and Disabled in Long-Term Care Facilities* (IFLA Professional Report # 61, 2000) <http://www.ifla.org>

İngilizce yararlı web adresleri

<http://www.w3c.org/WAI/>

<http://webxact.watchfire.com>

http://www.rnib.org.uk/xpedio/groups/public/documents/publicwebsite/public_webaccesscentre.hcsp

http://europa.eu.int/information_society/policy/accessibility/web/index_en.htm

http://www.ri.gov/acc_checklist.php

<http://www.lgta.org/accessibility/>

<http://www.daisy.org>

<http://www.netserv.net.au/doonbank/access-htm>

<http://www.washington.edu/accessit/index.php>

Çevirenler

Dr. Selda Arıkan Ekici (*Orta Doęu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi*)

Prof. Dr. Bülent Yılmaz (*Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*)

Kaynağın özgün metni için erişim adresi:

<http://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-89e.pdf>